

VERESS CSONGOR BALÁZS

Jogviselés: a jog mint háborús fegyver

Lawfare: Law as a Weapon of War

Abstract: The author of this study carries out a legal-semantic examination of the concept of warfare by law (*lawfare*). The abuse of the norms of international law for military and strategic purposes, as well as the transformation of international law to achieve military aims, are well-known phenomena. However, many different manifestations of this concept of abuse of rights can be imagined, which the author describes. In this way, in addition to the meaning propagated in the United States due to the work of Charles J. Dunlap, which sees a danger in the observance of international law, the view that sees the norms of international law as a means of achieving strategic goals by the stronger party is also presented. When explaining the individual meanings, the author highlights their negative interpretations (being capable of destroying the rule of law) and also positive-constructive interpretations in the various cited works. Finally, the author describes the initial moments of the Russian-Ukrainian conflict that characterize lawfare. In the conclusions of the study, the risk of using law as a weapon of war during current and future conflicts is highlighted.

Keywords: warfare, international law, law of war and peace, lawfare, conflict

Összefoglaló: Jelen tanulmány szerzője a jog általi hadviselés fogalmának jogi-szemantikai vizsgálatát valósítja meg. A nemzetközi jog normáival katonai, stratégiai célból történő visszaélés, valamint a nemzetközi jog katonai célok elérésére alakítása ismert jelenségek. A joggal való visszaélés e fogalmának azonban számos különböző megnyilvánulása képzelhető el, amelyeket a szerző ismertet. Így bemutatásra kerül az Egyesült Államokban Charles J. Dunlap munkássága folytán elterjedt, a nemzetközi jog betartásában veszélyt látó értelmezésmód mellett a nemzetközi jog normáiban az erősebb fél általi stratégiai célok elérésének egyik eszközét látó szemlélet is. Az egyes értelemtartalmak ismertetésekor a szerző kiemeli azok negatív (a jog uralmát lerombolni alkalmas) vagy pozitív-konstruktív értelmezéseit a különböző idézett művekben. Végül a szerző ismerteti az orosz-ukrán konfliktus a jogi hadviselést jellemző kezdeti mozzanatait. A tanulmány következtetéseiben kiemelésre kerül a jog mint hadviselési eszköz a jelenleg folyó és a jövőbeni konfliktusok során történő bevetésének kockázata.

Kulcsszavak: hadviselés, nemzetközi jog, a háború és béke joga, jogi hadviselés, konfliktus

Mottó: „*Lawfare substitutes war, and harm is made with words, not swords.*”¹

1. Bevezető gondolatok

Az Egyesült Államok egyik stratégiai célkitűzése, hogy megakadályozza Iránt nukleáris fegyverek beszerzésében. Az elmúlt néhány évben az USA Iránnal szemben folytatott stratégiájának két további célja volt: az iráni nukleáris program megállítására és Irán megakadályozására a különféle terrorista vagy radikális szervezetek pénzügyi támogatásában. Mindezen nemzetközi büntetőjogi és nemzetbiztonsági célok érdekében az amerikai Pénzügyminisztériumot (*Department of the Treasury*) használták fel, kis túlzással úgy, ahogyan Al Capone ügyében. Ami megkülönbözteti az Egyesült Államok kormányzatának Irán elleni nyomásgyakorlását a tipikus politikai érdekérvényesítéstől, az, hogy a Pénzügyminisztérium az USA törvényeit hajtotta végre saját területén. Az előnyös amerikai világgazdasági pozíció kihasználásával – amely a dollárnak mint a világ tartalékvalutájának elsőbbségén alapul – a minisztérium képes volt a nemzetközi pénzügyi szektorra jelentős befolyást gyakorolni. A Pénzügyminisztérium választás elé állította a nemzetközi pénzintézeteket: vagy az USA, vagy pedig Irán. Az egyik oldalon a világ legnagyobb gazdasága, a másikon egy harcban álló regionális hatalom. A választás egyértelmű volt. Az USA Irán ellen indított akciójának végeredménye lenyűgöző, 2013-ra Irán korábbi 100 milliárd dolláros keményvaluta-tartalékából 80 milliárd dollárhoz nem fért hozzá, mivel a külföldi pénzintézeteket kötötték az amerikai intézkedések. Az iráni atomprogram megszüntetését célzó fellépés tanulságai számosak, és a jogi hadviselés széles körű jövőbeni alkalmazását vetítik előre.

A fenti példa után célozom tisztázni a tanulmány témáját adó fogalmat, majd bemutatni a kifejezés használata körüli visszásságokat, amelyek abból adódnak, hogy helytelen értelemmel terjedt el az angolszász sajtóban. Több szakértő példáján keresztül tervezem bemutatni a fogalom értelmezési lehetőségeit és a szaknyelv szerinti helyes használatát. Írásomban a *lawfare*, „jogviselés” és „jogi hadviselés” kifejezéseket szinonimaként használom.

2. A *lawfare* fogalma

A *lawfare* egy vegyülékszó: a *law* és a *warfare*, vagyis a jog és a hadviselés szavak összevonásából keletkezett, magyarul „jogviselés”. A hibrid hadviselés egyik hatásos eszköze, amely a (nemzetközi) jog rosszhiszemű alkalmazása az ellenségnek kárt okozás céljából. A támadó fél közvetlenül, jogi eszközökkel, vagy közvetett módon, propaganda

¹ John CARLSON, Neville YEOMANS: *Whither Goeth the Law: Humanity or Barbarity = The Way Out: Radical alternatives in Australia*, szerk. Margareth SMITH, David CROSSLEY, Lansdowne Press, Melbourne, 1975.

segítségével egyaránt felléphet, a közvéleményt hangolva a kiválasztott célpont ellen. Az iráni példából láthattuk a jogi hadviselés hatásait, miszerint egy jól koordinált és szisztematikus módon lefolytatott jogviselési offenzíva valószínűleg emberéleteket menthet meg, a hagyományos hadviseléssel járó hatalmas költségek elkerülésével. Jelentős katonai célokat is elérhet, kiegészítve vagy akár teljesen helyettesítve a klasszikus értelemben vett hadviselést.²

Miként lehetséges ez? Érdemes eljátszani a gondolattal, hogy szemben az egyénekkel, az államoknak mint a nemzetközi közjog alanyainak, nincsenek külsőleg szavatolható „veleszületett” jogai; létezésükért – terület, lakosság, főhatalom – folyamatosan meg kell küzdeniük. Ezt a küzdelmet a nemzetközi jog a második világháború óta korlátozni próbálja, kivéve az erőszak tilalma alóli felmentés két ismert esetét: az önvédelmet és a humanitárius beavatkozást. Más megközelítési móddal találkozunk az angolszász szakirodalomban, ahol a jogot biztonságpolitikai szemszögből vizsgálják. (Jelen tanulmányomban én is az utóbbira teszek kísérletet.) Ott a *lawfare* jelentéstartalma a nemzeti és nemzetközi jogrendszer és intézmények felhasználása az ellenfél megkárosítására vagy delegitimálására, vagyis egyének, szervezetek vagy államok abban való megakadályozására, hogy jogaikkal máskülönben törvényes módon éljenek.

3. A *lawfare* a modern hadviselés eszköztárában

A bevezetőben megemlítettem a hibrid hadviselés fogalmát, amely magyarázatra szorul. A hibrid hadviselés egyes elemei már korábban is jelen voltak a háborús konfliktusokban, de mai megjelenési formájában mégis alapvetően újszerű stratégiai kihívás. Ez a hadviselési modell a XXI. század hadviselés-elméletének legújabb terméke, amely azért jelent meg, mert a nukleáris tömegpusztító eszközök annyira elterjedté váltak, és megsemmisítő erejük oly mértékben növekedett, hogy alkalmazásuk (előidézése) irracionális lenne. Ilyen körülmények között felértékelődik az indirekt hadviselés a stratégiai tervezésben. A győzelem érdekében új módszerek kerülnek bevezetésre, amelyek lényege, hogy a műveletek nehezen felfedhetők és beazonosíthatók, a közvetlen katonai beavatkozás pillanatáig tagadhatók legyenek; a támadó fél még azelőtt képes legyen megtörni a megtámadott fél ellenállási képességét, mielőtt utóbbi a katonai erő nyílt alkalmazásának időpontjában észlelné a konfliktus kitörését.³ Ennek a stratégiai modellnek az újdonsága, hogy a katonai műveletek korlátozott alkalmazásával, és döntően a nem katonai erőforrások és módszerek együttesével kívánja elérni a geopolitikai céljait. A hibrid hadviselés eszköztárszerében megszűnik a fegyveres erők dominanciája, és helyettük olyan „puha erők” használata érvényesül, mint a politikai, gazdasági és jogi eszközök, de ezek is hasonló következményekkel járnak, így részben azonosak egy fegyverekkel vívott háború következményeivel. Amit a nyugati elemzők hibrid hadviselésnek neveznek meg, azt az orosz szakirodalom *stratégiai elrettentésként* definiálja.

2 Orde F. KITTRIE: *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 113–114.

3 SIMICSKÓ István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*, Hadtudomány, 2017/3–4, 9.

A doktrínát Geraszimov tábornoknak, az orosz vezérkar főnökének nevéhez kötik, aki szerint (a szerző kiemelésével):

„[...] a stratégiai elrettentés katonai és nem katonai eszközök (politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, ideológiai, tudományos-technikai) koordinált rendszere, amelynek célja egy Oroszország elleni olyan katonai akciótól való elrettentés, amely stratégiai károkat okozna”.⁴

Láthatjuk, hogy mind a nyugati, mind a keleti szakemberek eszközként tekintenek a jogra mint a hibrid hadviselés „puha” eszközére.

A *lawfare* kifejezés elterjesztését Charles J. Dunlap Jr. nevéhez kötik, aki egy 2001-es esszéjében használta először. Itt az egyedi szókapcsolást úgy definiálja, mint a *jog háborús fegyverként* való használatát. Később kibővítette a definíciót, és kifejtette, hogy a *jogviselés a hadijog megsértésének valós, vélt vagy akár megrendezett eseményeinek kihasználása, amelyet egy felsőbbrendű katonai hatalommal való szembezállás nem hagyományos eszközöként* alkalmaznak. Dunlap úgy írja le a jogi hadviselést, mint a hadviselés olyan módszerét, amelyben a jogot a katonai cél megvalósításának eszközeként használják. Ebben az értelemben a jogi hadviselés a katonai konfliktus humánusabb helyettesítője lehet. Dunlap ezredes a *lawfare*-t összességében a jogállamiság és az általa képviselt humanitárius értékek cinikus manipulációjának minősíti.⁵

A *lawfare* kifejezés ellentmondásos és sokféleképpen értelmezhető múlttal rendelkezik. Az 1950-es években már használták az Egyesült Államokban, de akkoriban a nemzetbiztonságtól teljesen független kontextusokban, mint a *law* és *fare* szavak összetételét, vagyis a jog és az útiköltség értelmű szavakból keletkezett összetételt, tehát egy jogászoknak visszatérítendő összegre vonatkozó kifejezésként.⁶ Napjainkban a *lawfare* használata már nagyon is a nemzetbiztonságra vonatkozik. Ebben a kontextusban először a *Korlátlan hadviselés* című katonai stratégiai témájú könyvben jelent meg, amelyet 1999-ben a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg két tisztje adott közre. Ők a kifejezést abban az értelemben használták, mint a nemzetközi jogi intézmények valamely hatalom általi kiaknázása a nemzetstratégiai célok elérése érdekében.⁷ Csak ezek után, 2001-ben vált közismertté a kifejezés Charles Dunlap nagy hatású tanulmányának köszönhetően. Ő volt az, aki igazán nemzetbiztonsági jelentést adott a vegyülékszónak. Az inspirációt az 1999-es koszovói hadjárat képezte, amikor a háború jogszerűségéről szóló jogi tartalmú viták kiemelt szerepet kaptak. Ekkor gondolkodott el azon, hogy a jogviselés tisztességtelenné teszi-e a háborút? A jogi hadviselést úgy definiálta, mint a *jognak a háború fegyvereként való használatát*, amely a 21. századi hadviselés legújabb jellemzője. Nézete szerint az USA viszonylag gyenge ellenfelei a jogi elveket tisztességtelenül

4 SIMICSKÓ: *i. m.*, 7.

5 Charles J. DUNLAP JR.: *Lawfare Amid Warfare*, The Washington Times, 2007, <https://www.washingtontimes.com/news/2007/aug/03/lawfare-amid-warfare/> (letöltés ideje: 2022. 10. 01.).

6 Benjamin WITTES: *About Lawfare: A Brief History of the Term and the Site*, 2010, <https://www.lawfareblog.com/about-lawfare-brief-history-term-and-site> (letöltés ideje: 2022. 10. 08.).

7 BALOG Fatime, FEKETE Csanád, NÉMETH András, NÉMETH József Lajos: *A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra*, Hadmérnök, 2015/4, 131.

használják, hogy stratégiai bilincsbe verjék az Egyesült Államokat. Számos példát hozott fel arra, hogyan használják ki az amerikai értékeket az Egyesült Államok ellenségei az amerikai nemzetbiztonsági érdekekkel szemben. Olvasóit óva intette a túlreagálástól, és ragaszkodásra szólította fel őket a fegyveres konfliktusok jogi korlátaihoz, azonban igazolhatónak tartotta, hogy a jog uralmát (a magyarul „jogállamiság”-ként fordított *rule of law*-t) egyes entitások a hadviselés egy újabb eszközévé akarják átformálni a humanitárius értékek és maga a jog kárára. További írásaiban, hogy cáfolja a munkája félreértelmezéseit, kibővítette a definícióját, miszerint a jogviselés a jog hagyományos katonai eszközök helyettesítésére szolgáló – vagy azzal visszaélő – stratégia egy operatív cél elérése érdekében.⁸

Szükséges észlelnünk a két definíció közötti különbséget, vagyis a „*jog mint háborús fegyver*”, illetve a „*jog a hagyományos katonai eszközök helyettesítésére szolgáló stratégiája, egy operatív cél elérésének érdekében*” állítások között. Az első rendelkezik a jogra néző negatív konnotációval, egyesek ezt félreérthetik, mint a joggal való visszaélést, annak eltorzítását. Ezért szerencsésebb a kibővített definícióban szereplő tágabb, értéksemiteremtő verzió alkalmazása. Egyes amerikai szakértők úgy vélik, a *lawfare* az USA ellenségeinek eszköze, amellyel a kormányzati politikákat lehet jogi úton megtámadni, ezért a nemzetközi és a belső jog jelentősebb korlátozását szeretnék elérni fegyveres konfliktusok során. Véleményem szerint ez egy helytelen megközelítése a jelenségeket takaró kifejezésnek, mivel jelentéstartalma nem csupán negatív.

Mark Martins a „*jog mint háborús fegyver*” definíciójára három különböző, de egymást átfedő értelmezést írt le.⁹ Az első értelemben a *jogviselés igazságtalan* („*Lawfare as Unfair*”), vagyis a *lawfare* az alattomoság modern formája, becstelen módon azt használja ki, hogy az ellenség betartja a törvényt, a másik fél pedig nem, így ezzel visszaél. Ez a gyengébb fél stratégiája. A második értelemben („*Lawfare as 'War'-fare*”) a *jogviselés a háború egy metaforája*, mivel a résztvevői nem harcolnak fizikailag. Ezen a csatatéren az eszmék és a vélemények harcolnak, és nem a katonák meg a rakéták. A harmadik értelmezés („*Lawfare as Counterinsurgency*”) a legkézzelfoghatóbb. Eszerint a jogviselés a felkelés legyőzésére irányuló átfogó művelet egyik legfontosabb eszközét jelöli. Egy legitim és hatalommal bíró jogrendszer kiépítése bármely országban a lakosság védelmét szolgálja, mivel elbizonytalanítja azokat az elemeket, akik a jog adta lehetőségekkel szeretnének felkelést szítani. Ebben a formában a jogviselés pozitív értelmet nyer, az erősek stratégiája, és minden tekintetben ellentéte a kifejezés első, negatív konnotációjának. A kapcsolódó kifejezések közé tartozik a jogállamiság, az átláthatóság, a korrupcióellenesség, a legitimitás és a (jó) kormányzás. Fontos kiemelni, hogy ez a három értelmezés nem vegytisztán jelenik meg, hanem részben fedik egymást. Az első jelentéstartalom küszködik azzal, hogy világosan meghatározza, mi tisztességes a háború poklában, és erősen hangsúlyozza a különbséget egyfelől az alattomoság és az árulás, másfelől a törvényes csel és harci módszerek között. A második jelentés arra törekszik, hogy a tiszta gondolkodást és a józan nemzetbiztonsági politikát észszerű viták révén előmozdítsa, ami önmagában is méltó cél. A csak szavakból álló háború azonban sebezhető mind a

8 WITTES: *i. m.*

9 MARK MARTINS: *Reflections on "Lawfare" and Related Terms*, 2010, <https://www.lawfareblog.com/reflections-lawfare-and-related-terms> (letöltés ideje: 2022. 10. 08.).

túlzott távolságtartás, mind a propaganda szempontjából. Végül, a harmadik jelentésben feszültség érezékelhető, mert azáltal, hogy a jogot a háború szolgálatba állítja, azt kockáztatja, hogy aláassa maga a jog tekintélyét.

A meghatározások e belső feszültségeinek tisztázása amiatt szükséges, mert az Egyesült Államokban a *lawfare* fogalmát a nagyközönség helytelenül használja, ami nagyrészt a Bush-kormányzat idején megjelent véleménycikkeknek és sajtóelemzéseknek köszönhető. Egyes újság- és blogcikkek az Egyesült Államok guantánamói fogolytáboraira vagy a tágabb értelemben vett *terrorizmus elleni háborúra* hivatkozva használták a fogalmat. A *lawfare* kifejezés alkalmazása különösen kedvelt volt a fogvatartottakkal való bánásmódról és a jogi tanácsadáshoz való jogról szóló vitákban. Ennek eredményeként – bár a kifejezést eredetileg szigorúan katonai kontextusban használták – a *lawfare* a hazafiatlan emberi jogi ügyvédek Amerika-ellenes pereskedésének szinonimájaként terjedt el.

A *lawfare* kifejezésnek a kiterjesztése az aszimmetrikus konfliktusok vizsgálatán kívülre szakmai szempontból terméketlen, politikai értelemtartalmak elterjedését eredményezi. A fogalom lényegében apolitikus. Azon definíciók többsége, amelyek nem határozzák meg a jogviselés értelmét, hajlamos a *lawfare* feltételezett eseteire koncentrálni anélkül, hogy azokat egy szélesebb stratégiai vagy elméleti keretben kontextualizálná. Ezért a Dunlap-féle, viszonylag szigorú meghatározás¹⁰ több előnyt is ígér. Először is, és talán ez a legjelentősebb, elkerülhetővé teszi a *lawfare* fogalmának politikai jelszóvá való redukálását a polgári szabadságjogokról folytatott vitákban. Másodszor, nagyobb általánosságú szélesebb és rugalmasabb alkalmazási kört ígér, mint azok a definíciók, amelyek a jogviselést tisztán lázadó stratégiaként értelmezik. Harmadszor, és ez kiemelkedően fontos, Dunlap definíciója, részben a nagyobb rugalmasságának köszönhetően, lehetővé teszi, hogy az állami szereplők saját hatékony jogi stratégiákat fejlesszenek ki. Dunlap felismeri ezt az utolsó előnyt, amikor azt állítja, hogy a jogszerű hadviselés több, mint valami, amit az ellenfelek a jogkövető társadalmak ellen próbálnak felhasználni; ez egy olyan erőforrás, amelyet a demokratikus hadseregek pozitívan használhatnak, és kell is használniuk.¹¹ Más szóval, ahelyett, hogy a modern hadseregek a jogi csatatérről lemondanának, inkább arra kellene törekedniük, hogy feltérképezzék a nemzetközi jog, különösen a fegyveres konfliktusok jogának körvonalait, és ennek megfelelően strukturálják műveleteiket.

Ugyancsak félreértés az angolszász médiában, hogy a jogi jogviselést mint a nemzetközi jogi intézmények, a médiaszervezetek és az emberi jogi NGO-k Amerika-ellenes erők segítőjét értelmezik. E széles körben elterjedt nézet támogatói azzal érvelnek, hogy ahhoz, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei sikeresen harcolhassanak a terrorista vagy felkelő szervezetek ellen Irakban, Afganisztánban és máshol, az Egyesült Államoknak szembe kell szállnia a nemzetközi jogi normák befolyásával, és végül vissza kell szorítania azt mind az Egyesült Államokban, mind külföldön.

10 A jog a hagyományos katonai eszközök helyettesítésére szolgáló stratégiája, egy operatív cél elérésének érdekében.

11 Shane BILSBOROUGH: *Counterlawfare in Counterinsurgency*, Small War Journal, 2011, <https://smallwarjournal.com/jrnl/art/counterlawfare-in-counterinsurgency> (letöltés ideje: 2022. 10. 08.).

Valójában a *lawfare* az aszimmetrikus konfliktusban alkalmazott egyik lehetséges stratégia. Amennyiben a jogviselés a jog és a jogrendszerek az ellenség általi támadó felhasználása stratégiai, katonai vagy politikai célok elérése érdekében, úgy az államoknak, válaszul ellenjogviselésre, angolul *counterlawfare* stratégiára van szükségük. A *counterlawfare* nem más, mint védekező intézkedések az ellenséges jogi eszközökkel szembeni sebezhetőség csökkentésére, valamint a jogi eszközök alkalmazásának megfékezésére és hatékonyságának minimalizálására irányuló intézkedések, beleértve, de nem kizárólagosan olyan elemeket, mint: a jogi harctér előkészítése; az ellenség azon képességének tagadása, hogy a jogi eszközöket alkalmazni képes, e képesség megzavarása és csökkentése; az ellenséges jogi eszközökkel kapcsolatos erőfeszítések legitimitásának tagadása.¹²

4. A *lawfare* kezdetei

A *lawfare* kifejezés meghonosítója, Charles J. Dunlap ezredes 2001-ben a fentebb hivatkozott, *Jog és katonai beavatkozások: A humanitárius értékek megőrzése a 21. századi konfliktusokban* című művében olyan kérdésekre keresi a választ, mint az, hogy mennyire teszi tisztességtelenné a háborút a jogi hadviselés? Más szóval, a nemzetközi jog mennyire ássa alá az Egyesült Államok képességét a hatékony katonai beavatkozásra? Vajon az amerikai értékek olyan módon történő kihasználásának eszközévé válik-e, amely valójában növeli a kockázatokat a civilek számára? Röviden, a jog a modern háborúban inkább a probléma részévé válik, ahelyett, hogy a megoldás része lenne? Az esszé elején a szerző röviden megvizsgálja a nemzetközi jog felértékelődését a modern katonai beavatkozásokban. Majd megállapítja, hogy a jogviselés, azaz a jog háborús fegyverként való alkalmazása a 21. századi harcok legújabb jellemzője. A tanulmány ezután felvázolja, hogy a jog és a jogászok hogyan épülnek be a légi harcok tervezésébe és végrehajtásába, pontosabban az Egyesült Államok által végrehajtott légi műveletekbe. A dolgozat áttekintést ad azokról a jogi kérdésekről, amelyek tipikusan felmerülnek a légi hadműveletek során, valamint azokról, amelyek a már kialakult tendenciákból fakadhatnak. A probléma által gerjesztett vita felvázolása után a következőkben részletesen taglalja – egy egyenruhás jogász szemszögéből – a kiválasztott nemzetközi megállapodások operatív hatásait. Dunlap jellemzően amerikai és azon belül is katonai szemmel vizsgálja a jogviselés kérdését. Egyetértőleg idézi egyik kollégája a délszláv háborúról szóló könyvét, amely szerint a modern hadviselésben a jogászok szinte parancsnoki hatalommal rendelkeznek. Szerinte egy új nemzetközi jogrendszer van kialakulóban, amelynek mélységesen antidemokratikus a lényege, és potenciálisan alááshatja az amerikai vezető szerepet a hidegháború utáni globális világban. Állítása szerint az amerikai hadsereg különösen sebezhető az irreális normák miatt – különösen a járulékos veszteségekkel kapcsolatban. Ha a nemzetközi jog irányzatai

12 David FRAKT: *Lawfare and Counterlawfare: The Demonization of the Gitmo Bar and Other Legal Strategies in the War on Terror*, Case Western Reserve Journal of International Law, 2010/43, 355.

kötelező érvényű szabályokká érhetnek, akkor a nemzetközi jog az egyik leghatásosabb fegyverré válhat, amelyet valaha is az Egyesült Államok ellen bevetettek.¹³

Kiemeli, hogy az amerikai katonai gondolkodás tudatában van annak az axiómának, miszerint a technológia lehetővé tette az emberiség felosztását uralkodókra és uraltakra. Valójában az amerikai háborúskodást a magas szintű technológiára való támaszkodás jellemzi. Az USA mindig keresi a módját annak, hogyan helyettesítheti az emberi erőt gépekkel, és ebben nagy sikereket ért el. Ennek köszönhetően csökkenti az áldozatok számát mindkét harcoló oldalon. Véleménye szerint ezeket a folyamatokat hátráltatja a nemzetközi jog. Példának az Ottawai Egyezményt hozza fel, amellyel két, a nemzetközi jogban felmerülő problémát szemléltet:

1. Mit nyerhetünk a tilalmak hatályának kiterjesztésével, amikor minden meglévő tilalmat figyelmen kívül hagynak – és fognak hagyni – azok, akik a leginkább felelősek a megállapodásban orvosolni kívánt problémákért?

2. Milyen nem szándékolt következményei lesznek annak, hogy megpróbáljuk korlátozni a csúcstechnológiás haditechnikai eszközöket egy olyan korban, amikor a gyors technológiai változások olyan felhasználási módokat teremtenek, amelyeket a megállapodás megfogalmazásakor nem láthattak előre és nem számoltak velük?¹⁴

Dunlap szerint ugyancsak helyes, hogy az USA nem csatlakozott a Nemzetközi Büntetőbírósághoz (ICC), mivel az amerikaiak szeretik a fegyveres szolgálatot teljesítő állampolgárokat. Szerinte az ICC-vel kapcsolatban felmerültek aggodalmak, mert az nem felel meg az amerikai hadbíróóság minimumszabályainak, és az üzenete is rossz, mert nem bölcs dolog, ha azt sugallják, hogy azok, akik megvédik a demokráciát, valahogy méltatlanok az általuk megvédett jogokhoz. Csodálja az ICC széles körű támogatását az Egyesült Államokon kívül, ami szerinte azt bizonyítja, hogy a legtöbb országnak nincsen gondja azzal, hogy állampolgáraikat egy nemzetközi bíróságnak rendelik alá.

Hogyan vált a nemzetközi jog ilyen fontossá a katonai beavatkozásokban? Számos meglehetősen eltérő tényező együttesen adta meg neki azt a jelentőséget, amelyet ma élvez. Ezek közül az egyik legfontosabb a nemzetközi közösség, különösen a Nyugat régi vágya, hogy a nemzetközi jog segítségével elkerülhetővé tegye a fegyveres konfliktusokat, vagy ha ez nem sikerül, akkor legalább a lehető leghumánusabbá tegye a hadviselést. A második világháború borzalmas tapasztalatai új lendületet adtak ezen gondolatnak, és ennek eredményeképpen születtek meg az 1949-es genfi egyezmények. Ennek az erőfeszítésnek az egyik fő célja az volt, hogy megkímélje a civileket a háború káros hatásaitól. Dunlap megjegyzi, hogy azóta a fegyveres konfliktusokban elesett civilek és katonák aránya valójában nőtt. De azt is kijelenti, hogy tévedés lenne azt a következtetést levonni, hogy ezekért maguk az egyezmények a hibásak. Kifejti, hogy a nemzetközi humanitárius jog a globalizációból profitált. A globalizáció általánosan felértékelte a nemzetközi jog státuszát, a nemzetközi kereskedelmi ügyletek biztonságának szükségessége miatt. Ennek egyik eredménye, hogy a nemzetközi jog és a nem kormányzati szervezetek vívtak ki erős társadalmi elfogadottságot. Emiatt a nem kormányzati szervezetek álláspontjai

13 Charles J. DUNLAP Jr.: *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*, Humanitarian Challenges in Military Interventions Conference, 2001, https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3500/ (letöltés ideje: 2022. 10. 10.), 1.

14 *Uo.*, 13.

túl gyakran politikai programnak tűnnek, és sok civil szervezet pacifista és baloldali. A nemzetközi hadijog térnyerését befolyásoló másik tényező az információs forradalom. Ez olyan csúcstechnológiás globális hírszervezeteket hozott létre, amelyek gyorsan szolgáltatnak információkat – többek között a háborúról készült képeket – bárhol a világon. Szerinte emiatt a modern népi demokráciákban még egy korlátozott fegyveres konfliktus is megköveteli, hogy a közvélemény támogatottságával rendelkezzen. E támogatás csökkenhet vagy akár gyorsan megfordulhat, függetlenül attól, hogy a politikai cél mennyire értékes, ha a lakosság úgy értelmezi, hogy a háború maga igazságtalan, az embertelenül vagy igazságtalan módon zajlik. Mindezt pedig könnyen lehet a globális média termékeivel manipulálni. A *lawfare* ebben az értelemben a hadviselés olyan módszerét írja le, amelyben a nemzetközi jogot a katonai cél megvalósításának eszközeként használják. Bár első hallásra azt feltételezhetnénk, hogy a *lawfare* kevesebb szenvedést eredményez a háborúban, az ezredes szerint a gyakorlatban túl gyakran eredményez olyan magatartást, amely veszélyezteti a valóban ártatlanokat. A jogviselésnek számos dimenziója van, de az USA ellenfelei által egyre gyakrabban alkalmazott dimenzió a *jogállamiság* (a jog uralma, *rule of law*) és az általa képviselt *humanitárius értékek* cinikus manipulálása. Úgy értékeli, hogy az amerikaiakat sokkal jobban foglalkoztatja, hogy megtalálják-e és meg tudják-e állítani az erőszak elkövetőit, mint a nemzetközi jog finomságai. Azzal, hogy egyesek kritikával lealacsonyítják azok őszinte erőfeszítéseit, akiknek feladata, hogy fegyveres erőt alkalmazzanak, veszélyeztetik magának a jognak a tiszteletben tartását. Állítása szerint nem sugalmazza, hogy a fegyveres erők hajlandóak törvénytelenül vagy erkölcstelen módon cselekedni, inkább arra utal, hogy általa a katonai vezetők gyakran a közhangulatnak akarhatnak majd megfelelni. Gondoljunk csak a kínai katonai vezetők nyugtalanító nyilatkozatára:

„A háborúnak szabályai vannak, de ezeket a szabályokat a Nyugat állította fel... ha ezeket a szabályokat alkalmazzuk, akkor a gyenge országoknak nincs esélyük... Mi gyenge ország vagyunk, tehát a ti szabályaitok szerint kell harcolnunk? A szabályaitok szerint? Nem.”¹⁵

Charles J. Dunlap gondolatmenete a jog és a háború új évezredbeli viszonyának jövőjét taglaló résszel zárul. Arra kell számítani, hogy a gátlástalan ellenfelek egyre kifinomultabb jogviselési technikákkal fognak támadni a jövőben.

5. Jogviselés a hadviselés közepette

Charles Dunlap hat évvel a fentebb bemutatott műve után a *Washington Times* hasábjain finomított az előző elképzelésein. Akkoriban a hadijog megsértésének valós, vélt vagy akár megrendezett incidensei kihasználására próbált összpontosítani, amelyeket az amerikai katonai hatalommal való szembeszállás nem hagyományos eszközeként alkalmaztak. Hangsúlyozta, hogy nem akarta azt a látszatot kelteni, hogy az Egyesült

15 *Uo.*, 19.

Államok illegális vagy erkölcstelen módon harcol. Hat évvel később egyértelművé vált számára, hogy a jogi hadviselés a modern háború egyik kulcsfontosságú aspektusává vált. Egyes jogi visszaélések sokkal károsabb hatásokat váltottak ki, mint amit fegyveres erővel el lehetett volna érni.

A járulékos veszteségekről a szerző továbbra is úgy nyilatkozott, hogy az ilyen halálesetekről szóló jelentésekkel kapcsolatos kérdésekre válaszolva egy szóvivő nemrégiben ragaszkodott ahhoz, hogy *a NATO nem lőne állásokra, ha tudná, hogy civilek vannak a közelben*. Szerinte ez az állítás jó szándékú erőfeszítést tükröz, hogy elkerüljék a nem harcoló személyek veszteségeit, amelyeket minden becsületes katona mindig el akar kerülni. Úgy tűnik, célja az is, hogy megnyugtassa a lakosságot, amely érthető módon aggódik, ha civileket ölnek meg. Minden ilyen haláleset szörnyű tragédia. Ez a kijelentés azonban nem tükrözi a törvényt, és valójában még több valóban ártatlan embert sodorhat veszélybe. Először is a törvény: bár a nemzetközi jog természetesen tiltja a civilek közvetlen célbavételét, elismeri, hogy a harcosok elleni, egyébként jogszerű támadások során véletlenül veszélybe kerülhetnek. A nemzetközi jog azt követeli meg, hogy a nem harcoló személyeket fenyegető kockázat ne legyen túlzott a várt konkrét és közvetlen katonai előnyhöz képest. Ez a *katonai előny* magában foglalja a terroristák és más ellenséges harcosok megölését, akik mind a baráti erőket, mind a valódi civileket fenyegetik. A jogszabályok nyilvánvalóan nagyon nehéz döntések meghozatalára készítik a parancsnokokat, de megérti, hogy a katonai célok törvényes követése néha előreláthatóan – és elkerülhetetlenül – nem harcoló személyek halálával jár. Fontos, hogy a nemzetközi jognak ezt az alapelvét alaposan megértsük.¹⁶

Továbbá úgy gondolja, hogy nem törvénytelen a polgári áldozatokkal szembeni zéró tolerancia politikáját kialakítani, még akkor sem, ha a törvény ezt nem írja elő. Ha azonban ez megvalósul, az szükségtelen és gyakran kontraproduktív eredményeket hoz majd. Többek között a teljesíthetetlen elvárások érzését kelti, amikor ilyen áldozatokra kerül sor, amelyek – minden erőfeszítés ellenére – háborúban mindig is elő fognak fordulni. Ráadásul egy katonai támadás kizárása, pusztán a területen tartózkodó civilek miatt, ironikus módon még több ártatlan áldozattal járhat a terroristák által elkövetett merényletek folytán. Bár a túlzott polgári veszteségeket mindig el kell kerülni, lehet, hogy humánusabb megközelítés az ellenség elpusztítása, amikor lehetőség adódik rá, még akkor is, ha ez némi polgári veszteséggel is járhat. Szerinte a zéró tolerancia paradigmájának kialakítása az áldozatokkal szemben még más módon is kártékonyan bizonyulhat. Konkrétan arra ösztönzi az ellenséget, hogy pontosan azt tegye, amit mi szeretnénk elkerülni, hogy körülvegye magát ártatlan civilekkel, hogy ezzel gyakorlatilag immunizálja magát a támadás ellen. Ez olyan üzenetet küld és olyan menedéket ad, amelyet az ellenség nem élvezhet. A nemzetközi jog a civilizált társadalmak és az általuk bevetett katonai erők barátja. Ha azonban politikai korlátozások kerülnek bevezetésre, könnyen azoknak a kezére játszhatnak, akik velük visszaélve jogi hadviselést folytathatnak az Egyesült Államok ellen.¹⁷

16 DUNLAP: *Lawfare amid warfare..., i. m.*

17 DUNLAP: *Uo.*

6. A jog mint fegyver

Orde F. Kittrie bemutatja,¹⁸ hogyan lehet a jogot fegyverként használni. Szerinte a jogi hadviselés túlmutat a harctéri taktikák pusztá kiegészítésén. A jogi hadviselés olyan taktikák összessége, amelyek minden háborúban alkalmazhatók: forró vagy hideg, nagy vagy kicsi, bejelentett vagy be nem jelentett, igazságos vagy igazságtalan. Az állami és nem állami szereplők által egyaránt alkalmazott nemzetközi jog egyre inkább felváltja a hagyományosabb, kinetikus (azaz fizikai és vérrel áztatott) háborúkban alkalmazott erőszakot.

A szerző tovább bontja Dunlap azon meghatározását, miszerint a *lawfare* egyszerűen *a jognak a hagyományos katonai eszközök helyettesítésére történő felhasználása egy operatív cél elérése érdekében*. Így két formát különböztet meg: az *instrumentális jogviselést* (*instrumental lawfare*) és a *betartás–befolyás eltérésén alapuló jogviselést* (*compliance–leverage disparity lawfare*).

Az első forma a jogi eszközök eszközként felhasználása hagyományos kinetikus katonai akciókkal azonos hatások elérése érdekében. A jogviselésnek ez a változata a hagyományos háborút vívni képes állami szereplőkre vonatkozik. Ezzel szemben a második forma, a betartás–befolyás eltérésén alapuló jogviselés olyan szereplőket érint, amelyek viszonylag korlátozott katonai kapacitással rendelkeznek, és korlátozott hajlandóságot mutatnak a jogállamiság tiszteletben tartására (pl. a tálibok, a Hamász), valamint egy erősebb ellenféllel (pl. az USA, Izrael) állnak szemben egy konfliktusban. A második formának, vagyis a Dávid és Góliát dinamikájú jogviselésnek a megértése kulcsfontosságú eszköznek bizonyulhat az elkövetkező évtizedek konfliktusainak megértéséhez.¹⁹ A jogviselést használó egyik célja, hogy hasonló hatást érjen el, mint amelyet a katonai akciók is elérni kívánnak, beleértve ebbe a célpont vezetésének befolyásolását. Másik lehetséges cél az ellenfél gyengítése vagy teljes megsemmisítése. A jogviseléshez két összetevőre van szükség, amelyek megegyeznek az *actus reus* és a *mens rea* büntetőjogi fogalmakkal. A nemzetközi szereplő rossz szándéka – úm. bűnös elméje – ugyanolyan fontos Kittrie számára, mint az a tényleges cselekmény, hogy a jogot a háborús politikai célok elérése érdekében használja fel. Ezekkel a kiegészítésekkel a szerző továbbfejleszti Dunlap a jogi hadviselésről alkotott koncepcióját.

7. A hibrid hadviselés más megközelítésből

Egy brazil szerzőhármas a jogviselés új definícióját dolgozta ki, miszerint az: *a jog stratégiai alkalmazása az ellenség delegitimálása, megkárosítása vagy megsemmisítése céljából*.²⁰ Megvizsgálva a fogalmat megjegyzik, hogy azt egy ellentmondás feszíti szét. Levezetésük

18 KITTRIE: *i. m.*

19 *Uo.*

20 Cristiano ZANIN, Valeska MARTINS, Rafael VALIM: *Lawfare: Waging War through Law*, Routledge, London – New York, 2022, 4.

szerint az erő és a törvény nem zárják ki egymást. A jog az erő megszerzése. Itt azonban nem az erő és a jog viszonyáról van szó. A jog feladata az erő alkalmazásának szabályozása és korlátozása, amely a viták békés rendezésének technikáját jelenti. Vagyis a jog a béke szolgálatában álló eszköz. Ezért a jog olyan eszközként való kezelése, amellyel az ember más emberre rákényszerítheti akarátát, nem egyeztethető össze magával a joggal. Más szóval, a jognak a háború eszközeként való felhasználása radikális ellentmondás. Megerősítik tehát a felvetést, hogy a jogviselés a jog teljes megsemmisítését jelenti.²¹ Ilyen módon nem semleges fogalomról van szó, amelyet akár dicséretes, akár elítélendő célokra lehet használni. A *lawfare* az értelmezésükben mindig negatív konnotációval bír, mint olyan jelenség, amely megtagadja a törvényt. Kifejtik, hogy miután körvonalazódik a *lawfare* definíciója, világossá válik, hogy ez nem jogi fogalom, mivel egy adott ügynek a *lawfare* kategóriájába sorolása nem von maga után automatikusan olyan joghatásokat, mint például a bírósági vagy közigazgatási eljárások semmissé nyilvánítása. Valójában egy olyan fogalomról van szó, amely a jogn kívül esik.²²

A *lawfare* fogalom szemantikájának felvázolásakor a szerzők magyarázatot próbálnak adni más kapcsolódó kategóriákkal való viszonyára, amelyek, bár közös vonásokat mutatnak a jelenséggel, nem tévesztendőek össze vele. A *lawfare* kifejezés a politikai közbeszédben egyre banálisabbá válik, ezért még fontosabb, hogy jelentését szigorúan lehatároljuk, és következőképpen megkülönböztessük a szomszédos fogalmaktól. Az első ilyen kategória, amely a jogviselés fogalma mellett gyakran elhangzik: a *rendkívüli állapot*. Azért lehet megtévesztő, mert mind a két kifejezés egy rendellenes állapotot jelöl, de e közös vonás ellenére helytelen lenne a *lawfare*-t e kivételes állapottal egyenlővé tenni. Sőt, a kivételes állapot inkább része a jogi hadviselésnek, mint lehetséges taktika. A jogviseléshez kapcsolódó másik kategória a *jogi aktivizmus*, amelyet sokan a politika eljogiasodásának neveznek. A politikai jellegű jogviselést, amely a korrupció elleni küzdelemre irányul, különösen áthatja a jogi aktivizmus. Ez az egyik kedvelt területe, amelyből a demokratikus dinamika mélyreható torzításai eredeztethetők a politikai szereplők démonizálása révén. A harmadik kategória a *hibrid hadviselés*, amely a szerzők szerint a 2010-es években robbant be a köztudatba az arab tavasznak, majd a Latin-Amerikát is elérő tüntetési hullámoknak köszönhetően. Ezeket a tiltakozásokat eleinte a nemzetközi közösség támogatta, különböző szakemberek és agytrösztök szakértői tették ezt olyan hívószavakkal, mint demokrácia, szabadság és korrupció elleni küzdelem. Közelebbről megvizsgálva az eseményeket azonban meggyőződhetünk arról, hogy ezek nem spontán következtek be, hanem egy olyan háborús modell generálta őket, amelyet a katonai, kommunikációs, jogi és pszichológiai összetevők kombinációja jellemez, pont olyanoké, amelyek a hagyományos harci eszközöket helyettesítik. Az Egyesült Államok világosan látta, hogy a hagyományos beavatkozás helyett szerencsésebb ezekben az esetekben hibrid hadviseléshez folyamodnia. A nem hagyományos hadviselés nem magától alakul ki, hanem egy már létező társadalmi konfliktus folytatása, és ebben a szerepe az, hogy gerjessze a konfliktust, valamint segítse a kormányellenes mozgalmakat a hatóságok megdöntésében. A geopolitikai célok érdekében alkalmazott jogi

21 *Uo.*, 8.

22 *Uo.*, 9.

hadviselés a hibrid hadviselési modell egyik fontos aspektusa, és felhasználja az összes velejáró erőforrást. A jogot háborús fegyverként használják az ellenség megtámadására és olyan eredmények elérésére, amelyek a hagyományos háborús konfrontációban is elérhetők vagy azokhoz vezetnek.

8. Zeusz versus Hadész

A katonai történetírásban könnyű példákat találni olyan konfliktusokra, amelyekben a különböző szereplők politikai céljaik elérésére törekednek, és ezért hagyományos vagy nem hagyományos eszközökhöz nyúlnak, illetve ezek keverékének felhasználásával érik el a kítűzött célt. A hibrid hadviselés egyes nem kinetikus aspektusai a *befolyásolási műveletekkel* közös módszereket alkalmaznak, amelyek célja a félretájékoztatás vagy a világ közvéleményének megváltoztatása. Ezeknek a módszereknek a sikeres alkalmazása hosszú múltra tekint vissza. Ahogyan Szun-Ce mondta: „Az ellenséget harc nélkül leigázni a legfőbb kiválóság.” A jogi hadviselés nem kinetikus eszközöket használ az ellenfél stratégiai befolyásolása érdekében. A *lawfare* hagyományosan negatív konnotációval bír, nevezetesen a jognak az ellenfél általi felhasználására utal. Párhuzamba állítható a jó és a rossz örök harcával, amelyet hagyományosan Zeusz és Hadész harca jelképez. A *lawfare*, mint a jog fegyverként való használata, ezt emeli ki: ha a jogállamiság vezető elveinek és alapjainak elferdítésére használják, akkor hadészi, ha a jog elveinek betartására és megerősítésére használják, akkor zeuszi.²³ Akármennyire gátlástalan és rosszindulatú a *lawfare* alkalmazása, nem szabad elriasztania a nemzetközi szereplőket attól, hogy továbbra is a nemzetközi jognak megfelelően járjanak el. Zeusz nem adhatja fel Hadész átmeneti sikerei ellenére sem.

9. Az orosz példa

Oroszország próbálkozása hegemon ambícióinak kiterjesztésére Ukrajnára és más közeli országokra, amelyeket Moszkva a saját befolyási övezetének tekint, komoly kihívások elé állították a régió biztonságát és a nemzetközi rendet is. Oroszország is úgy tekint a hibrid hadviselésre, mint katonai, politikai, információs, jogi, technikai és gazdasági elemekkel rendelkező háborús tevékenységre. Ezért érdemes megvizsgálnunk a mai háborús helyzet előzményének tekinthető 2014-es eseményeket a jogviselés szemszögéből.

Az Oroszország által Ukrajnában gerjesztett konfliktus esetében a jogi hadviselés fontos szerepet játszott. A probléma vizsgálatát nehezítette, hogy nem teljesen volt világos minden mozzanat esetén, hogy az a nemzetközi fegyveres konfliktus, a pusztán konfliktus, esetleg civil zavargások kategóriájába sorolandó. Ez a nem egyértelmű helyzet

23 Sascha DOV BACHMANN, Andres B. MUNOZ MOSQUERA: *Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare*, Journal of International Humanitarian Legal Studies, 2006/7, 73.

zavart okozott az alkalmazandó jog forrását illetően, valamint az ebből következő, a jogi felelősség azonosítására és az elszámoltathatóság követelésére vonatkozóan. Ebből kifolyólag a következőkkel lehet érvelni a nemzetközi jog által szabályozott konfliktusokban. *Jus ad bellum*, ahol Oroszország tagadta, hogy aktív szereplője lenne a konfliktusnak, tehát a jogot megkerülte és visszaélt vele. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy a hibrid hadviselés nemcsak a nemzetközi béke és biztonság számára jelentett kihívást (amit a történelem utóbb igazolt), hanem a hatályos jogi kereteket is aláásta, azáltal, hogy megkérdőjelezte a nemzetközi közjogi játékszabályokat.

Az 1994-es *Budapesti Memorandum* esete jól illusztrálja a jogi hadviselést. Ezt Ukrajna, az Egyesült Államok, Oroszország és az Egyesült Királyság írta alá, és a felek megállapodtak abban, hogy tiszteletben tartják Ukrajna függetlenségét, szuverenitását, valamint a meglévő határait, és tartózkodnak az Ukrajna területi integritását vagy politikai függetlenségét érintő fenyegetéstől, illetve erőszak alkalmazásától. Mindezek ellenére Oroszország 2014-ben annektálta a Krím félszigetet és zavart keltett Kelet-Ukrajnában, majd 2022-ben katonai inváziót indított Ukrajna ellen. Az orosz Külügyminisztérium 2015 márciusában azzal érvelt, hogy

„A memorandumban vállaltuk azt is, hogy tartózkodunk Ukrajna területi integritása vagy politikai függetlensége elleni erőszaktól. És ezt a rendelkezést teljes mértékben betartottuk. Egyetlen lövést sem adtak le a területére [...]. Ukrajna területi integritásának elvesztése bonyolult belső folyamatok eredménye, így nem sérti Oroszországnak a Budapesti Memorandumban tett vállalásait.”²⁴

Ez a kijelentés szándékos félretájékoztatás volt a meglévő szerződések hatályát illetően, azért állít kötelezettségeket, hogy összezavarja a nyugati közvéleményt. A jogviselés ilyen rosszindulatú felhasználása, amely tagadja a nemzetközi jog érvényességét és a *pacta sunt servanda* elvét semmissé teszi, a nemzetközi joggal való visszaélés tipikus esete.

A nemzetközi jogi *abúzus* fogalma azokra az esetekre vonatkozik, amikor államok vagy nemzetközi szervezetek, amelyek a nemzetközi jog alanyai, és amelyek egy nemzetközi megállapodás részes felei, az adott körülményektől függően értelmezik és alkalmazzák annak rendelkezéseit, annak érdekében, hogy az eltérésből előnyt kovácsoljanak. Ebben az esetben a megállapodást nem alkalmazó fél arra hivatkozhat, hogy a másik fél gyakorolja visszaélésszerűen a megállapodásban szereplő rendelkezéseket. Putyin elnök további nyilatkozata, miszerint Oroszország a nemzetközi jog értelmében avatkozott be, hogy a külhoni orosz ajkúakat megvédje, megmutatja, hogyan használja Oroszország következetesen a jogi hadviselést céljainak eléréseért. Ez a két bemutatott példa jól szemlélteti, hogyan él vissza Oroszország a nemzetközi joggal, és hogyan használja a jogot mint fegyvert. *„Amíg Oroszország nem ellenőrzi a teljes nemzetközi jogrendszert, tehát nem képes teljes mértékben megváltoztatni azt de jure, addig határozottan megpróbálja, de facto erodálni annak alapelveit.”²⁵*

24 Sascha DOV BACHMANN, Andres B. Munoz MOSQUERA: *Lawfare and Hybrid Warfare – How Russia is Using the Law as a Weapon*, Amicus Curiae, 2015/102, 27.

25 *Uo.*, 28.

10. Összegzés

Láthatjuk, hogy hiába új a kifejezés, a jogviselés jelensége egyáltalán nem az. A jogalkalmazás helyett a jognak ártó szándékú felhasználásával a hadat viselő felek gyakran élnek. A klasszikus tüzere és manőverekre épülő hagyományos hadviselés kiegészítéseként, a nemzetközi jogot egy nemzetközi térben mozgó fél saját javára is felhasználhatja. Lehet erre példa a hadijog megsértésének valós, vélt vagy akár megrendezett eseteinek felhasználása bármelyik aktuális fegyveres konfliktusban. A nemzetközi jog ártó szándékú felhasználása gyakori az olyan konfliktusokban, ahol az egyik fél kevésbé van kitéve a nemzetközi jogi szankciók hatásainak, és jellemzően ő is fogja fegyverként használni azt. Ez a fél úgy használja a *lawfare* nyújtotta lehetőségeket pozíciói erősítése érdekében, hogy valós vagy fiktív hadijogot sértő eseményekkel igyekszik az erősebb fél vezetőit és katonáit büntetőeljárásokba keverni. Ez a nemzetközi közjognak való eltérő megfeleléség (*compliance-leverage disparity lawfare*) fegyvere. Ez egy információs fegyver is, mert a mai világban sok esemény kap nagy sajtónyilvánosságot, tehát a célpont nem csupán a tárgyalóteremben, de a közvélemény előtt is nehéz helyzetbe kerül.

Léteznek olyan vélemények, miszerint a *jogi hadviselés* vagy *jogi műveletek* lényegében a titkosszolgálatok különleges műveletei, ezért a nemzetközi kapcsolatok és a nemzetközi biztonság szakértőinek kellene vizsgálniuk ezeket, nem pedig a nemzetközi jogászoknak.²⁶

Véleményem szerint, a háborúk tulajdonságainak változásait figyelembe véve, a jogi dimenzió nagyon fontos szerepet játszik napjaink nemzetközi fegyveres konfliktusaiban. A jogi hadviselést a nemzetközi jog helyzetéből kiindulva kell megvizsgálni. A *lawfare* olyan jogalkalmazás, amelynek célja az ellenfél cselekedeteinek delegitimálása vagy a saját cselekedeteinek legitimálása, vagyis az ellenfél idejének és erőforrásainak lekötése, valamint előnyök elérése a katonai és a társadalmi kapcsolatok területén. „A *lawfare*: a jog politizálása háború idején.”²⁷

Láthatjuk, hogy a jogviselés fogalmát nem egyformán definiálják a szakirodalomban, van, aki a hibrid hadviselés egy elemeként tekint rá, mások a hibrid hadviselésen kívüli jelenségként. Az mindenképpen megállapítható, hogy a jogi hadviselés nem illeszkedik pontosan a *jus ad bellum* (a háborúhoz való jog) és a *jus in bello* (a fegyveres konfliktusban részt vevő felek magatartása) által felvázolt kategorizálásba, de felhasználhatja ezeket a céljai elérése érdekében. A *lawfare* olyan stratégia, amely a jogot a hagyományos katonai eszközök helyettesítésére használja, vagy visszaél a joggal egy operatív cél elérése érdekében.

Tanulmányom fő következtetése az, hogy a hibrid hadviselés összetettsége nemcsak új biztonsági, hanem jogi kihívásokat is teremt azon ellenfelek számára, akik jóhiszeműen és a jogállamiság elvei alapján létrehozott és általuk szabályozott, közösen elfogadott keretek között betartják a nemzetközi jogot. A *lawfare* kifejezés elterjesztője,

26 Zakhar TROPIN: *Lawfare as Part of Hybrid Wars: The Experience of Ukraine in Conflict with Russian Federation*, Security and Defence Quarterly, 2021/1, 16.

27 Marouf HASIAN JR.: *Drone Warfare and Lawfare in a Post-Heroic Age*, The University of Alabama Press, Tuscaloosa, 2016, 9.

Dunlap ezredes szerint a jogi hadviselés előnyösebb, mint a háború véres, drága és pusztító formái, amelyek a 20. században feldúlták a világot. A jog fegyver lehet, illetve ebben az értelemben jó vagy rossz célok elérésére is felhasználható.

Irodalomjegyzék

1. Sascha DOV BACHMANN, Andres B. Munoz MOSQUERA: *Lawfare and Hybrid Warfare – How Russia Is Using the Law as a Weapon*, Amicus Curiae, 2015/102.
2. Sascha DOV BACHMANN, Andres B. Munoz MOSQUERA: *Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach = A Civil-Military Response to Hybrid Threats*, szerk. Eugenio CUSUMANO, Marian CORBE, Palgrave Macmillan, Cham, 2017.
3. Sascha DOV BACHMANN, Andres B. Munoz MOSQUERA: *Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare*, Journal of International Humanitarian Legal Studies, 2006/7.
4. BALOG Fatime, FEKETE Csanád, NÉMETH András, NÉMETH József Lajos: *A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra*, Hadmérnök, 2015/4.
5. Shane BILSBOROUGH: *Counterlawfare in Counterinsurgency*, 2011, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/counterlawfare-in-counterinsurgency> (letöltés ideje: 2022. 10. 08.)
6. John CARLSON, Neville YEOMANS: *Whither Goeth the Law: Humanity or Barbarity = The Way Out: Radical Alternatives in Australia*, szerk. Margareth SMITH, David CROSSLEY, Lansdowne Press, Melbourne, 1975.
7. Charles J. DUNLAP Jr.: *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*, Humanitarian Challenges in Military Interventions Conference, 2001, https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3500/ (letöltés ideje: 2022. 10. 10.)
8. Charles J. DUNLAP Jr.: *Lawfare Amid Warfare*, The Washington Times, 2007, <https://www.washingtontimes.com/news/2007/aug/03/lawfare-amid-warfare/> (letöltés ideje: 2022. 10. 01.)
9. David FRAKT: *Lawfare and Counterlawfare: The Demonization of the Gitmo Bar and Other Legal Strategies in the War on Terror*, Case Western Reserve Journal of International Law, 2010/43.
10. Marouf HASIAN JR.: *Drone Warfare and Lawfare in a Post-Heroic Age*, The University of Alabama Press, Tuscaloosa, 2016.
11. Orde F. KITTRIE: *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
12. Mark MARTINS: *Reflections on “Lawfare” and Related Terms*, 2010, <https://www.lawfareblog.com/reflections-lawfare-and-related-terms> (letöltés ideje: 2022. 10. 08.)
13. Ryder McKEOWN: *The Power and Perils of International Law: A Review Essay on Lawfare, Constructivism and International Law Power*, International Politics Reviews, 2017/5.
14. PETRUSKA Ferenc: *Közel-keleti zsidó–keresztény közösségek és a lawfare jelensége*, <https://www.ludovika.hu/blogok/vallas-es-tarsadalom-blog/2022/02/09/koznel-keleti-zsido-kereszteny-kozossegek-es-a-lawfare-jelensege/> (letöltés ideje: 2022. 10. 05.)
15. YAVOR RAYCHEV: *Lawfare as a Form of Hybrid War: The Case of Bulgaria; An Empirical View*, Studia Politica: Romanian Political Science Review, 2020/2.
16. SIMICSKÓ István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*, Hadtudomány, 2017/3–4.
17. Zakhar TROPIN: *Lawfare as Part of Hybrid Wars: The Experience of Ukraine in Conflict with Russian Federation*, Security and Defence Quarterly, 2021/1.

18. Mark VOYGER: *Russia's Weaponization of International and Domestic Law*, <https://perconcordiam.com/waging-lawfare/> (letöltés ideje: 2022. 10. 10.)
19. Benjamin WITTES: *About Lawfare: A Brief History of the Term and the Site*, 2010. <https://www.lawfareblog.com/about-lawfare-brief-history-term-and-site> (letöltés ideje: 2022. 10. 08.)
20. Cristiano ZANIN, Valeska MARTINS, Rafael VALIM: *Lawfare: Waging War Through Law*, Routledge, London – New York, 2022.